

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БОЯРЧУК МАКСИМ В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 351.74
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ
БЕЗПЕКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

М. В. БОЯРЧУК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ЯКОБЧУК Валентина Павлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **БОЯРЧУКА Максима В'ячеславовича** допущено до захист

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » березня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

« ____ » березня 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **БОЯРЧУК Максим В'ячеславович** захистив
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

БОЯРЧУК М. В. Формування механізмів управління фінансовою безпекою територіальних громад. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізована проблематика формування ефективних механізмів управління фінансовою безпекою на рівні територіальних громад. Акцентована увага на зростаючі ролі децентралізації та органів місцевого самоврядування в управлінні фінансовим забезпеченням територіальних громад, що є вкрай актуальним в умовах воєнної агресії та створює основу для подальших досліджень фінансової стійкості територій. Аналізуються ключові аспекти формування механізмів управління, зокрема: ідентифікація фінансових ризиків, розробка стратегій фінансової безпеки, впровадження ефективних інструментів контролю та моніторингу. Дослідження спрямоване на визначення оптимальних підходів до управління фінансовою безпекою на рівні місцевих громад з урахуванням їх специфіки, потреб та ресурсів. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки політики державного управління, спрямованої на зміцнення фінансової стійкості на рівні територіальних громад.

Ключові слова: безпека, фінанси, публічне управління, механізми, адміністрування, територіальна громада, розвиток, ризик, публічна політика.

SUMMARY

BOYARCHUK M. Formation of mechanisms for managing the financial security of territorial communities.

Qualification work for a master's degree in specialty 281 - Public Administration and Management - Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work analyzes the problems of forming effective mechanisms for managing financial security at the level of territorial communities. Attention is focused on the growing role of decentralization and local governments in managing the financial security of territorial communities, which is extremely important in the context of military aggression and creates a basis for further research on the financial sustainability of territories. The key aspects of the formation of management mechanisms are analyzed, in particular: identification of financial risks, development of financial security strategies, implementation of effective control and monitoring tools. The study is aimed at identifying optimal approaches to financial security management at the level of local communities, taking into account their specifics, needs and resources. The results of the study may be useful for the development of public administration policies aimed at strengthening financial sustainability at the level of territorial communities.

Keywords: security, finance, public administration, mechanisms, administration, territorial community, development, risk, public policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	8
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	16
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	29
ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Державне управління фінансовими ресурсами територіальних громад є важливою складовою ефективного функціонування держави, воно включає в себе планування, організацію, координацію, контроль та аналіз використання фінансових ресурсів з метою підвищення фінансової стійкості, незалежності, безпеки фінансового потенціалу на територіальному рівні. Сьогодні, публічні фінанси представляють сукупність фінансових відносин, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, тому державне управління фінансами територіальних громад спрямоване на забезпечення стабільності та ефективного використання цих ресурсів. Також, публічні фінанси, це відносини, пов'язані зі збором, розподілом та використанням грошових коштів держави та інших публічних органів, що спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, соціально-економічного розвитку, а також реалізацію соціальної та економічної політики держави.

Теоретичні та методичні аспекти публічного управління фінансовою безпекою на територіальному рівні висвітлено в працях В. Базилевича, М. Білухи, О. Гетманця, І. Данчевської, Л. Дікань, Н. Дороша, І. Дрозда, Т. Єфименком, М. Кульчицьким, В. Мельничуком, Д. Олійником, І. Стефанюком, Б. Усачем, О. Шашкевич, Ф. Ярощенком та іншими вченими. Але, враховуючи ступінь вагомості досліджень цих вчених, виникають в умовах нестабільності ряд нових питань підтримки фінансової безпеки у територіальних громадах, що потребує подальших досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є поглибити теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення фінансової безпеки територіальних громад та розробка практичних рекомендацій оптимізації системи управління використанням фінансових ресурсів на територіальному рівні адміністрування. Для вирішення поставленої мети було сформульовано наступні завдання:

- дослідити теоретико-методологічні основи фінансової безпеки

територіальних громад;

- проаналізувати сучасний стан організації управління фінансовими ресурсами територіальних громад;

- виокремити напрями вдосконалення механізмів управління фінансовою безпекою територіальних громад.

Об'єктом дослідження є процес публічного управління та адміністрування фінансової безпеки територіальних громадах.

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні аспекти удосконалення механізмів управління фінансовою безпекою територіальних громад.

Методи дослідження. Написання кваліфікаційної роботи забезпечувалось використанням загальнонаукових та спеціальних методів, а саме шляхом порівняння фінансових процесів в різних фінансових системах, аналіз та синтез механізмів управління фінансовими ресурсами в територіальних громадах, через концептуалізацію теорій реалізації механізмів управління фінансовою безпекою на територіальному рівні, фінансово-статистичні методи оцінювання результативності систем управління фінансовим потенціалом територіальних громад, наукове абстрагування, логічні узагальнення при формулюванні висновків та пропозицій по удосконаленню механізмів управління фінансовою безпекою територіальних громад.

Інформаційною базою дослідження було нормативно-правове забезпечення у сфері публічного управління фінансовою безпекою розроблене Міністерством фінансів України, Державною казначейською службою, Державною аудиторською службою, Державною фіскальною службою, фінансові звітності при виконанні місцевих бюджетів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в узагальненнях та обґрунтуваннях системного підходу до механізмів управління організацією фінансової безпеки територіальних громад.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані у кваліфікаційній роботі результати мають практичну цінність і можуть бути застосовані для

підвищення ефективності механізмів управління фінансової безпеки територіальних громад України.

Апробація результатів дослідження. По результатах дослідження опубліковані три наукові праці.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи містить 35 сторінок. Список використаних джерел налічує 41 найменування .

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Ефективне управління фінансовим потенціалом територіальних громад потребує теоретичного обґрунтування концептуальних основ та наукових підходів до організації та управління фінансовою безпекою на місцевому рівні. Однією з фундаментальних теорій в цьому напрямку є теорія фінансового федералізму, запропонована Джеймсом Бюхананом та Річардом Маскейном, вона визначає принципи розподілу фінансових повноважень між центральним та місцевими рівнями влади. Згідно з цією теорією, місцеві органи влади повинні мати значний ступінь фінансової автономії та відповідальності за власний економічний розвиток, але зберігати певну залежність від центрального уряду. Теорія фінансового федералізму є ключовим концептом в галузі державного управління та економіки, який досліджує взаємодію між центральним та місцевими рівнями влади щодо фінансових питань [31].

Фінансальний федералізм - це концепція влади та розподілу фінансових повноважень між центральним урядом і місцевими органами влади в рамках федеральної держави. Основними принципами фінансового федералізму є автономія місцевих урядів у питаннях збирання та використання фінансових ресурсів, а також відповідальність за прийняття рішень щодо фінансової політики. Основні аспекти фінансового федералізму включають: фінансову автономію місцевих урядів, вони мають право встановлювати свої власні податки та збори, а також визначати пріоритети щодо використання цих ресурсів, що дозволяє їм адаптувати фінансову політику до конкретних потреб та умов своєї території [32].

Концепція фінансового федералізму передбачає розподіл фінансових повноважень між центральним та місцевими рівнями влади з урахуванням принципів субсидіарності та ефективності через делегування певних фінансових повноважень місцевим органам влади або виділення їм частини

доходів з податків. Фіскальний федералізм створює умови для конкуренції між регіонами за інвестиції, ресурси, владні структури конкурують між собою, пропонуючи різні податкові ставки та програми підтримки для привернення бізнесу та інвестицій. Цей управлінський підхід сприяє забезпеченню рівноваги між централізацією та децентралізацією в управлінні фінансовими ресурсами, таким чином, місцеві уряди мають достатню автономію для вирішення своїх проблем, але при цьому підлягають контролю та координації з центральним урядом [33].

Концептуальні положення фіскального федералізму дозволяють ефективно використовувати фінансові ресурси, забезпечуючи при цьому економічний розвиток, соціальну стабільність та політичну легітимність. Однак ефективне функціонування фіскального федералізму вимагає збалансованого підходу до розподілу фінансових повноважень та забезпечення відповідальності та прозорості у використанні цих ресурсів.

Як уже зазначалось, видатним представником теорії фіскального федералізму був Джеймс Бюханан, це американський економіст і політичний філософ, який розвинув концепцію фіскального федералізму у співпраці з Річардом Маскейном. Вони визначили, що оптимальний розподіл фінансових повноважень між центральним та місцевими рівнями влади має забезпечувати економічну ефективність, економічну стабільність та політичну стабільність. Вони висвітлили роль урядів у забезпеченні публічних благ і впливі фіскальних інструментів на господарську діяльність. Також, суттєвий внесок зробила Уоллес Остром, яка активно працювала у галузі політичної економії та громадської політики, вона зверталась до теми розподілу ресурсів у федеральних системах та вивчала ефективність механізмів управління цим розподілом, що стала значним внеском у розвиток теорії фіскального федералізму [34].

Нові ідеї в цьому напрямі започатковані Чарльзом Тіллі, який зробив важливий внесок у розвиток теорії фіскального федералізму, розробивши «модель Tiebout», яка передбачає, що конкуренція між місцевими урядами

може сприяти ефективному розподілу ресурсів, оскільки громадяни мають можливість вибирати місце проживання в залежності від рівня оподаткування та надання публічних послуг. Ці представники активно досліджували та розвивали теорію фіскального федералізму і зробили важливий внесок у розуміння та практичне застосування принципів федерального розподілу фінансових повноважень [34].

Суттєвий вплив на управління фінансовою безпекою, в період нестабільності, є теорія рольової раціональності, запропонована Гербертом Саймоном, вона показує, як приймаються управлінські рішення в умовах обмеженої раціональності, а не абсолютної раціональності. Згідно з цією теорією, місцеві органи влади здійснюють управління фінансами, враховуючи обмежену інформацію та ресурси, а також взаємодію з іншими громадськими інститутами. Теорія рольової раціональності є концепцією, що виникла в рамках соціальних наук, особливо в економічній теорії і теорії прийняття рішень.

Ця теорія відображає ідею того, що учасники у прийнятті рішень не завжди діють з абсолютною раціональністю, але скоріше відтворюють певні ролі або "скрипти", враховуючи контекст та умови, в яких вони опинилися. Рольові очікування є центральним поняттям в теорії рольової раціональності - це уявлення про те, як особа або група повинна вести себе в певній ситуації відповідно до своїх соціальних ролей та контексту, адже люди часто вирішують, що робити, не враховуючи всі можливі варіанти, а використовуючи вже встановлені рольові скрипти [33].

Ця концепція підкреслює важливість культурного та соціального контексту у формуванні рольових очікувань щодо того, як слід діяти в певних ситуаціях, відносно культурних норм, цінностей та соціальних умов. Відповідно до теорії потрібна адаптивність, здатність змінювати свої рольові скрипти в залежності від нових обставин, навчання та досвід, потрібно адаптувати своє поведінку відповідно до змін у ситуації або зміни своєї соціальної ролі. Таким чином, теорія рольової раціональності враховує

психологічні аспекти в прийнятті рішень, такі як емоції, мотивація та інші чинники, які можуть впливати на спосіб, яким люди вирішуються діяти.

Однією з основних критик теорії рольової раціональності є те, що вона підкреслює, що рішення не завжди є раціональними з позиції максимізації користі. Замість цього, враховується, що люди можуть діяти відповідно до встановлених соціальних норм та очікувань, які можуть бути не завжди оптимальними з економічної точки зору. Теорія рольової раціональності допомагає краще зрозуміти, як діяти в певних ситуаціях, та враховувати психологічні, соціальні та культурні аспекти в прийнятті рішень [35].

Одним із провідних представників теорії рольової раціональності є Герберт Саймон, американський економіст, який розвинув теорію раціональності у вимірі, відмінному від традиційної, що передбачала повне усвідомлення та оптимальне використання інформації. Він вважав, що люди, обмежені обмеженим обсягом інформації та обмеженими можливостями обробки цієї інформації, приймають рішення на основі "приблизної" або "адекватної" раціональності [31].

Важливими дослідниками, які внесли вклад у розвиток теорії рольової раціональності був Джон Марч, який аналізував організаційну поведінку в управлінні, Річард Скоулз, що досліджував поведінкову економіку, різні аспекти поведінки та прийняття рішень, які виходять за рамки традиційної економічної моделі, Амос Тверський і Деніел Канеман, які спільно розробили концепцію евристичного прийняття рішень, що вказує на те, що люди часто використовують спрощені стратегії при прийнятті рішень, які можуть призводити до помилок. Вони розвивали теорію рольової раціональності, вказуючи на те, що рішення не завжди є раціональними в традиційному розумінні, але вони можуть враховувати соціальні та культурні чинники, а також обмеження в обробці інформації [32].

В умовах посилення кризових явищ, в фінансовій сфері, отримала широкого застосування у фінансовій практиці теорія місцевого бюджетного циклу, яка аналізує вплив політичного циклу на формування та виконання

місцевих бюджетів. Вона стверджує, що політики мають тенденцію змінювати фінансові рішення на місцевому рівні, зокрема в бюджетних циклах, що передують виборам, для максимізації своїх шансів на повторний вибір. Теорія місцевого бюджетного циклу - це концепція, яка виникла в політичній економіці для пояснення тенденцій у формуванні та виконанні бюджетів місцевих урядів в залежності від політичного циклу. Основна ідея полягає в тому, що місцеві уряди часто маніпулюють бюджетним процесом з метою підвищення своєї популярності та забезпеченням збереження влади.

Відповідно до теорії, місцеві уряди можуть впроваджувати політику фінансового стимулювання перед виборами для того, щоб підвищити свою популярність та максимізувати свої шанси на переобрання. Це може включати збільшення витрат, зниження податків або інші заходи, що сприяють економічному зростанню або забезпечують громадянам додаткові вигоди. Після виборів, уряд може змінити свою політику і зменшити витрати або підвищити податки для компенсації дефіциту бюджету.

Бюджетний цикл передбачає, що ці дії відбуваються у конкретний часовий період, який відповідає політичному циклу - наприклад, перед регулярними виборами або перед прийняттям ключових рішень, які можуть вплинути на популярність уряду. Ця теорія визначає довгострокові наслідки фінансової політики, так, часте використання бюджетного циклу може призвести до нестабільності економіки, загострення бюджетних проблем, посилити недовіру до уряду, посилить фінансові небезпеки [33].

Разом з тим, критики вказують на те, що не усі місцеві уряди діють відповідно до бюджетного циклу, і навіть якщо вони роблять це, ефективність такої політики може бути обмеженою. Також можуть існувати інші фактори, які впливають на бюджетні рішення, такі як економічні умови, соціальні проблеми та стратегічні цілі уряду. До дослідників, які внесли вагомий внесок у розвиток теорії належить Альберт Брейт, канадський економіст, який провів багато досліджень з питань місцевих бюджетів та політичного циклу, Девід Уайс, американський політолог, який зробив внесок у розвиток теорії місцевого

бюджетного циклу, досліджуючи взаємозв'язок між бюджетними рішеннями та політичними процесами на місцевому рівні. Також, ці питання піднімалися Деніелом Трекманом, який досліджував проблеми демократії, корупції стосовно використання місцевих бюджетів та Гуліо Тонінеллі, що аналізував фінансові та бюджетні аспекти децентралізації та місцевого управління. Дослідники допомогли формулюванню та розвитку теорії місцевого бюджетного циклу, їх дослідження сприяли кращому розумінню зв'язку між бюджетними рішеннями та політичними процесами в територіальних громадах [36].

Також, викликає інтерес, в умовах нових фінансових загроз, теорія соціального капіталу, яка доводить, що розвиток соціальних мереж та співпраця між громадськістю та місцевими органами влади може сприяти ефективному управлінню місцевими фінансами. Вона визначає важливість взаємодії та довіри між учасниками процесу управління для досягнення спільних цілей, підкреслює важливість соціальних мереж для створення колективної користі та підтримки соціального порядку.

Основна ідея полягає в тому, що відносини довіри, взаємодії та співпраці між людьми та групами створюють цінні ресурси, які можуть бути використані для досягнення спільних цілей. Вона підкреслює важливість створення мереж взаємодії та комунікації між людьми і групами, які можуть бути формальними або неформальними. Довіра між людьми та групами дозволяє створювати умови для допомоги та підтримки, яка може бути важливою для розв'язання проблем та досягнення спільних цілей. Представники теорії доводять, що соціальний капітал включає спільні норми, цінності та очікування, які регулюють поведінку учасників мережі, це сприяє співпраці та координації, а також вирішенню конфліктів та вирішенню спірних питань [32].

Соціальний капітал може бути використаний для створення колективних ресурсів та досягнення спільної користі, а мережі довіри можуть сприяти розвитку ефективних форм управління, спільних ініціатив та соціальних програм в напрямку посилення фінансової безпеки територіальних громад.

Теорія соціального капіталу також вказує на те, що високий рівень соціалізації в громадах може сприяти ефективнішому вирішенню соціальних проблем, таких як бідність, безробіття, соціального виключення.

Відомими дослідниками теорії соціального капіталу є Роберт Путнам, Френсіс Фукуяма, Джеймс Коулмен, які активно вивчали вплив соціального капіталу на розвиток громадянського суспільства, економічний розвиток та політичну стабільність [31].

Потрібно зупинитись також на теорії управління якістю, що визначає принципи та підходи, спрямовані на забезпечення якості та ефективності фінансового управління. Теорія управління якістю фінансових ресурсів представлена концептуальними положеннями, які ставить перед собою мету досягнення оптимального використання фінансових ресурсів з метою забезпечення ефективного управління для оптимізації та максимізації використання фінансового потенціалу територіальних громад, забезпечення необхідну фінансової стабільності та безпеки.

Управління якістю фінансових ресурсів передбачає систематичний контроль за їх використанням, що включає ведення фінансової звітності, визначення ключових показників ефективності та вчасне реагування на виявлені аномалії чи проблеми. Однією з основних цілей цієї теорії є пошук оптимальних способів використання фінансових ресурсів з метою максимізації їх вартості та забезпечення належного рівня ефективності. Це може включати в себе раціоналізацію витрат, вдосконалення фінансових процесів та впровадження ефективних стратегій інвестування [33].

Вона ставить перед собою завдання забезпечення високого рівня якості фінансової діяльності територіальних громад, що означає дотримання фінансових стандартів та регуляторних дій, впровадження ефективних систем контролю та забезпечення відповідності всіх фінансових операцій стандартам. Особлива увага в теорії приділяється управлінню ризиками, включаючи їх ідентифікацію, аналіз та керування фінансовими операціями та інвестиціями, з метою зменшення негативних наслідків для організації.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Таким чином, в умовах фінансової нестабільності на національному та місцевому рівнях, та посилення фінансових загроз, ефективне управління фінансовими ресурсами є важливою складовою стратегічного управління фінансовою безпекою територіальних громад в цілому, воно сприяє їх стійкому розвитку та конкурентоспроможності. Теоретичне підґрунтя управління фінансовою незалежністю територій, в сучасних умовах, має включати методи та стратегії, спрямовані на забезпечення ефективного управління фінансами, зменшення ризиків і підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. Застосування в комплексі теоретичної спадщини дозволить територіальним громадам забезпечити ефективне фінансове управління, а саме, функціональне управління фінансами, що передбачає розподіл функцій управління фінансами між різними підрозділами з метою забезпечення ефективності їх використання.

Отже, безпечне управління фінансами, спрямоване на розробку стратегічних планів та цілей для досягнення довгострокової фінансової стабільності та успіху, результативного фінансового планування та аналізу, управління ризиками та забезпечення фінансової стійкості. Наведені теорії допомагають розуміти основні принципи та підходи до управління місцевими фінансами та надають важливі вказівки для практичного застосування управлінських стратегій та інструментів на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

За джерелами надходження фінансові ресурси включають податки, як основне джерело доходів держави, вони збираються від громадян та підприємств у вигляді податків на прибуток, податків на додану вартість, податків на майно, неподаткові надходження, а саме, плата за державні послуги, прибуток від державного майна, державні позики тощо. За цільовим призначенням фінансові ресурси спрямовуються на обслуговування бюджетних програм, на конкретні цілі та завдання, такі як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, загальнодержавні витрати, включаючи витрати на утримання державними органами, обслуговування державного боргу, соціальні виплати [1].

За джерелами використання фінансові ресурси спрямовуються на капітальні витрати, це грошові кошти, які забезпечують розвиток та покращення довгострокових об'єктів і програм, таких як будівництво доріг, шкіл, лікарень та операційні витрати на бюджетування поточних операцій, таких як оплата зарплати, закупівля товарів та послуг.

Управління фінансовими ресурсами можна поділити на регуляторні дії національного рівня, включаючи обслуговування центрального бюджету та державного боргу та управління місцевими фінансами, місцевими бюджетами та коштами місцевого самоврядування. Представлені класифікації розкривають побудову структури та функціонування публічних фінансів та визначають способи оптимізації їх використання для досягнення стратегічних цілей держави [2].

Бюджетування є основою фінансового управління усіх рівнів, це процес складання, виконання та контролю за виконанням бюджетів. Управління фінансовими ресурсами територіальних громад передбачає розробку бюджетних програм, їх фінансування та моніторинг виконання. Це ключовий

інструмент управління фінансами держави та інших публічних органів, який дозволяє реалізовувати соціальні та економічні програми, забезпечувати фінансову стабільність та ефективно використовувати грошові кошти. Складання бюджету має на меті розробити бюджетні плани на певний період, визначити надходження доходів, витрат та фінансових ресурсів, необхідних для реалізації програм та завдань держави. Складання бюджету зазвичай відбувається на основі аналізу попередніх фінансових результатів, економічних прогнозів та політичних пріоритетів [3].

Сучасне управління в контексті фінансової безпеки максимально зосереджене на виконанні бюджетних завдань, це процес реалізації бюджетних планів, який включає збирання доходів, здійснення витрат та контроль за їх виконанням. Уряд та інші публічні органи здійснюють виконання бюджету відповідно до прийнятих законодавчих норм та визначених процедур. Такі дії вимагають наявності інструментів контролю за виконанням бюджету, системи заходів та процедур, спрямованих на забезпечення відповідності витрат фінансових ресурсів бюджету встановленим правилам та нормам на основі моніторингу та аналізу виконання бюджету, аудиту та звітності [4].

Таким чином, регулювання бюджетного процесу на територіальному рівні, це система управлінських рішень та заходів, спрямованих на внесення змін у бюджетні плани відповідно до зміни економічної ситуації, політичних чи соціальних умов життєдіяльності територіальних громад, що включає перегляд бюджетних пріоритетів, реорганізацію видатків та доходів, а також коригування фінансових стратегій. Бюджетування є важливим інструментом управління фінансами, який дозволяє державі ефективно розпоряджатися грошовими коштами, забезпечувати стабільність та розвиток економіки, а також виконувати соціальні та політичні програми [5].

Результативність управління фінансовими ресурсами, на рівні територіальних громад України, передбачає застосування дієвих інструментів фінансового контролю. Це система заходів та процедур, спрямованих на забезпечення відповідності витрат фінансових ресурсів територіальних громад

встановленим правилам та нормам, що включає аудит, внутрішній та зовнішній контроль. Така система заходів та процедур, в сучасних умовах фінансової нестабільності, спрямована на забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, на перевірку та підтримку відповідності використання грошових коштів задокументованим процедурам, політикам та стандартам, а також належності цього використання стратегічним цілям територіальних громад (*Таблиця 2.1.*) [6].

Таблиця 2.1.

Інструменти публічного контролю місцевих фінансів

Зовнішні інструменти публічного фінансового контролю	Внутрішні інструменти публічного фінансового контролю
обмеження місцевих податків, зборів та платежів, скасування оподаткування для ряду територіальних громад;	недостатні зусилля місцевої влади по самоврядуванню та фінансовому контролю на місцевому рівні
значна ступінь залежності місцевих бюджетів від трансфертних платежів, дотацій та субвенцій	недостатньо прозора діяльність місцевих влад та відсутність мотивації залучення громадськості до вирішення фінансових проблем територіальних громад
неврегульовані нормативно-правові акти у питаннях комунікації та взаємодії з громадськістю, застосовування механізмів залучення громадських інститутів до розробки фінансової політики	необізнаності громадськості з законодавчими нормами, пасивність до місцевих проблем низька довіра до владних структур

Джерело: узагальнено автором за [6].

В таблиці 2.1. представлено інструменти публічного фінансового контролю публічних фінансів аудиторськими організаціями, які оцінюють законність та відповідність фінансовому праву. Фінансовий контроль починається з ретельного планування та розробки бюджетів, визначення фінансових цілей, виділення ресурсів для досягнення цих цілей та встановлення механізмів контролю за використанням цих ресурсів. Так, внутрішній контроль передбачає наявність процедур та політик, які розробляються та впроваджуються в організації для забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів [6].

Внутрішній контроль включає в себе розділення обов'язків, створення системи звітності та моніторингу, проведення аудитів та перевірок. Зовнішній

контроль передбачає перевірку та контроль за використанням фінансових ресурсів з боку зовнішніх сторін, таких як аудитори, ревізори, урядові органи та інші зацікавлені сторони, він також може включати аудити та звітності перед законодавчими органами.

Рис. 2.1. Органи державного фінансового контролю бюджетного процесу в Україні

Джерело: узагальнено автором за [5, 9].

Всі види фінансового контролю пов'язані з процесом постійного відстеження та аналізу фінансових операцій та подій з метою забезпечення відповідності задокументованим процедурам та стандартам, саме через моніторинг організація може вчасно виявляти будь-які відхилення від нормативів та вживати необхідні заходи. В сучасних умовах нестабільності на

територіальному рівні часто застосовується ризик-орієнтований контроль, це інноваційний підхід до фінансового контролю, який зосереджений на виявленні та управлінні ризиками, пов'язаними з фінансовою діяльністю організації, він дозволяє зменшити ймовірність виникнення проблем та збільшити ефективність управління ресурсами [5].

Фінансовий контроль в Україні представлений трирівневою моделлю, а саме, перши рівень представлений централізованим зовнішнім контролем, який здійснюють Парламент та Уряд, другий рівень контролю реалізують підрозділи внутрішнього аудиту, для підтримки ефективності державного фінансового контролю, на третьому рівні відбувається розробка напрямів виконання місцевих бюджетів фінансовими органами територіальних громад (рис. 2.1.). Таким чином, фінансовий контроль є ключовим елементом управління фінансовими ресурсами територіальних громад, оскільки він забезпечує стабільність, відповідальність та довіру в системі управління на територіальному рівні. Його правильна реалізація дозволяє зменшити ризики фінансових небезпек та підвищити ефективність використання фінансових ресурсів [9].

Для порівняння наведемо приклад публічного фінансового контролю при виконанні державних планів і програм у Швейцарській республіці, який використовується усіма рівнями публічного управління. Як видно з рисунка 2.2 в країні функціонує децентралізована система фінансового контролю, вона передбачає, регіональні контрольні органи виконують основні розпорядчі функції в сфері фінансів (рис. 2.2) [9].

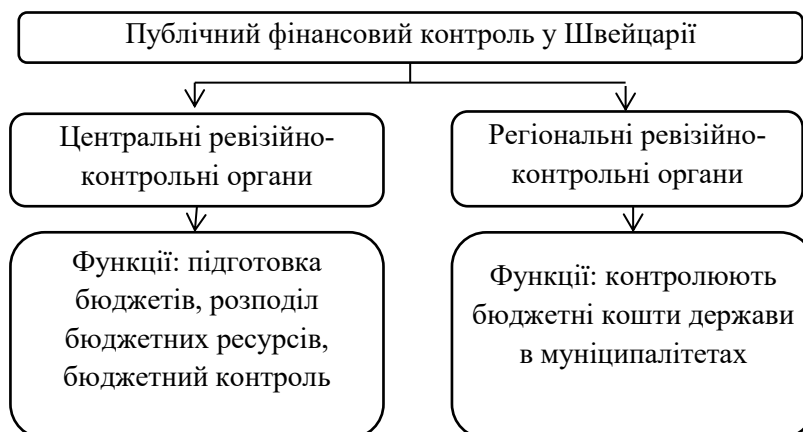

Рис. 2.2. Система публічного фінансового контролю у Швейцарії [9]

Центральний ревізійний орган у Швейцарії представлений Відомством фінансового контролю, а задача регіональних контрольно-рахункових органів, які на мають безпосереднього підпорядкування найвищим фінансово-контрольним органам держави, контролювати загальні фінанси, вони мають усі можливості перевірити витрати загальнодержавних бюджетних коштів [14].

Наступним важливим інструментом управління фінансовими ресурсами є фінансове планування, що представляє собою процес розробки стратегій та тактичних планів використання фінансових ресурсів, включаючи визначення пріоритетів, розподіл коштів та прогнозування фінансових небезпек. Фінансові плани охоплюють різні аспекти фінансового управління, такі як доходи, витрати, інвестиції та фінансові ризики. Першим кроком у фінансовому плануванні на всіх рівнях публічного адміністрування є визначення цілей, так держава, або громада повинні чітко визначити свої фінансові цілі та завдання на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективи. Для цього потрібно організувати збір та аналіз фінансової інформації, а саме, про поточні доходи, витрати, активи та зобов'язання, що дозволить отримати чітке уявлення про поточний стан фінансів та дасть можливість визначити фінансові загрози [10].

На основі цілей та аналізу інформації розробляються стратегії фінансового управління, включаючи управлінські рішення щодо збільшення доходів, оптимізації витрат, інвестування в проекти чи ризикові активи. На основі цих стратегій визначається бюджет, який включає в себе плановані доходи та витрати на певний період часу, він може бути розроблений на різних рівнях, від державного до територіальної громади. Один з ключових етапів - це впровадження фінансового плану та його моніторинг на протязі виконання, що передбачає контроль за фінансовою діяльністю, порівняння фактичних показників з планованими та вжиття заходів для коригування. На заключному етапі проводиться оцінка ефективності виконання фінансового плану та аналіз досягнених результатів, виявляються потенційні ризики та проблеми, можливості для їх подолання. Таким чином, фінансове планування - це

постійний та інтерактивний процес, який дозволяє державі та територіальним громадам ефективно управляти своїми фінансами та досягати своїх цілей у довгостроковій перспективі [11].

Механізми державного адміністрування фінансової безпеки територіальних громад включають різноманітні інструменти, політики та процедури, які застосовуються державними органами для забезпечення стабільності, ефективності та економічної безпеки на рівні місцевого самоврядування. Так, в Україні держава встановлює правові та нормативні акти, які регулюють фінансову діяльність територіальних громад, закони, постанови, розпорядження, що встановлюють правила ведення бюджетної та фінансової діяльності, контроль за використанням фінансових ресурсів, управління борговим навантаженням та інші аспекти, що впливають на фінансову безпеку територіальних громад [12].

Бюджетний кодекс визначає правила створення, затвердження, виконання та контролю за бюджетами територіальних громад, а також механізми розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями управління, законодавство про місцеве самоврядування врегульовує повноваження та відповідальність місцевих органів влади в галузі фінансового управління та розпорядження фінансовими ресурсами. Ці акти встановлюють процедури підготовки та реалізації бюджетів територіальних громад, включаючи розробку планів розвитку, програм фінансової підтримки та інші аспекти, правила проведення фінансового контролю та аудиту у територіальних громадах, містять конкретні вимоги та рекомендації щодо встановлення бюджетних процедур, системи оподаткування тощо [13].

Основними джерелами правового регулювання фінансової діяльності територіальних громад, які сприяють забезпеченню фінансової стабільності та ефективного управління фінансовими ресурсами в Україні є Конституція, в якій визначено основні принципи фінансової діяльності, в тому числі принципи формування та використання бюджетів місцевих громад, Бюджетний кодекс України, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", що визначає

права та обов'язки органів місцевого самоврядування у сфері фінансів, процедури формування та виконання бюджетів місцевих громад [14].

Центральну роль у правовому забезпеченні фінансового управління виконує Закон України "Про місцеві бюджети", який встановлює порядок формування, виконання та контролю за виконанням місцевих бюджетів, Закон України "Про фінансову децентралізацію" визначає основні механізми фінансової децентралізації та розподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів. Накази та постанови Міністерства фінансів України та інших центральних органів виконавчої влади містять вказівки та рекомендації, щодо регулювання фінансової діяльності місцевих громад [15].

Україна має ряд інституційних органів, які відповідають за фінансову безпеку громад. Деякі з них відповідають за фінансову безпеку на рівні держави загалом, а інші - на рівні місцевих громад. Так, Міністерство фінансів України несе відповідальність за формування і реалізацію фінансової політики держави, управління державним бюджетом та фінансовими ресурсами, контроль за фінансовою діяльністю державних установ. Нацбанк України відповідає за здійснення грошово-кредитної політики, забезпечення стабільності національної валюти, контроль за банківською системою та фінансовим сектором.

Суттєву роль в управлінні фінансовою безпекою територіальних громад відіграє державна податкова служба України, вона відповідає за збір податків та зборів до бюджету, контроль за виконанням податкового законодавства, боротьбу з податковими зловживаннями та уникненням податків та Державна служба фінансового моніторингу, що контролює виконання законодавства про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету має здійснювати аналіз та розгляд бюджетних питань, контроль за виконанням бюджетних програм та витрат [16].

На рівні місцевих громад відповідальність за фінансову безпеку покладається на місцеві управління фінансів, фінансові відділи та інші органи

місцевого самоврядування, які здійснюють управління місцевими бюджетами та фінансовими ресурсами. Разом інституційні органи працюють для забезпечення фінансової безпеки держави та місцевих громад, розробляючи політики, виконуючи контроль та реагуючи на фінансові ризики та виклики. Вони здійснюють моніторинг та аналіз фінансових показників територіальних громад для виявлення потенційних ризиків та проблем і забезпечення вчасного реагування на них, аналізують бюджети, фінансові звіти, обсяги боргів, рівень доходів та витрат, ефективність використання фінансових ресурсів.

Обов'язково визначаються умови і терміни подання фінансової звітності органами місцевого самоврядування, умови проведення аудиту цих звітів або фінансових операцій з метою перевірки їх правомірності, достовірності та ефективності. Ведеться систематичний контроль за процесом формування бюджету місцевої громади, його реалізацією та виконанням, що передбачає аналіз доходів та видатків, визначення відхилень від планових показників та вжиття заходів для їх корекції. На основі цих даних проводиться оцінка ефективності програм та проектів, що фінансуються за кошти місцевих бюджетів, для визначення їх ефективності та досягнення запланованих результатів [17].

Особливу роль, в забезпеченні фінансової безпеки на територіальному рівні, відіграє аналіз фінансових ризиків та прогнозування, а також розробка стратегій для управління ними та мінімізації. Ведеться розробка та впровадження спеціалізованих програм та систем, що допомагають автоматизувати процеси фінансового моніторингу та аналізу, забезпечуючи оперативний доступ до необхідної інформації. В комплексі ці механізми допомагають державі здійснювати систематичний контроль за фінансовою діяльністю місцевих громад та їхньою фінансовою безпекою. Аналіз і моніторинг фінансів допомагає вчасно виявляти проблеми, ризики та несправності в управлінні, що сприяє підвищенню ефективності та прозорості у фінансовому секторі [18].

Статистика в Україні свідчить про різне сприйняття громадами наслідків

фінансово-економічної кризи, яка спричинена повномасштабною агресією росії, але в цілому загальні обсяги податкових надходжень зменшились у більшості громад. Лише декілька територіальних громад зберегли фінансові показники довоєнного рівня, це громади з розвинуеною видобувною промисловістю, що не постраждали від вторгнення. Власні доходи більшості громад у структурі загальних доходів зменшуються з наближенням до прифронтової зони [19].

Громади, наближені до лінії фронту, втратили 60 відсотків власних доходів через зупинку бізнесу та міграції населення, розташовані далі від активних бойових дій, постраждали на 10-20 %, значна варіативність фінансової стійкості спостерігається в тилу. Надходження від податків на доходи фізосіб та військовослужбовців пом'якшують скорочення фінансових ресурсів, що залишаються в громадах. Таким чином, управлінці мають набути компетенцій по швидкості впровадження змін, адаптуватись до трансформацій фінансових можливостей в рівних громадах, формування нових фінансових резервів має здійснюватись шляхом залучення громадськості до прийняття рішень [20].

Разом з тим, реформа децентралізації в Україні збільшила фінансову автономію органів місцевого самоврядування, так, після внесених змін до бюджетних та податкових нормативно-правових документів, вони почали отримувати більше надходжень з різних джерел і зараз оперують значно більшими бюджетами, ніж до початку реформування. Але, зі збільшенням фінансування місцеві органи влади також отримали більше обов'язків і повноважень для вирішення місцевих проблем, створення комфортного середовища для своїх громадян. Сьогодні органи місцевої влади надають громадянам більшість адміністративних послуг через ЦНАПи, опікуються переселенцями у своїх громадах, підтримують комунальні та освітні заклади, розвивають культуру, сферу охорони здоров'я, що потребує стабільного фінансування [21].

Обласні центри впроваджували реформи децентралізації по-різному

Харків не приєднав до себе жодного сусіднього населеного пункту, тоді як Полтава об'єднала 55 сусідніх сіл, Житомир приєднав два. Об'єднання територіальних громад дозволило не лише консолідувати бюджети різних населених пунктів і створити спільні бюджети громад, а й об'єднати людей і території. Збільшення загальної кількості населення і території ускладнило управління, отже влада повинна вирішувати більше проблем, маючи при цьому обмежені ресурси [22].

Вирішальними факторами розвитку громад стала їх фінансова спроможність та безпека, актуалізувались питання, де і скільки доходів влада може збирати і як витрачати, чи фінансово спроможний орган місцевого самоврядування, чи достатнє фінансування з прозорих джерел надходжень і чи ефективно використовуються фінансові ресурси при виконанні ключових завдань. Маючи достатню фінансову спроможність, громада може швидко приступити до виконання соціально-економічних планів і програм, розвивати проекти, підвищувати рівень і якість життя населення. Якщо, територіальна громада фінансово неспроможна, вона не зможе розвиватись та відновлюватись, без фінансово-економічної допомоги та відповідних стимулів, влада стає безпорадною і неефективною. Для таких громад є дві альтернативи, або самостійно підвищувати фінансову безпеку, розвивати фінансовий потенціал і рухатись вперед, або залишатись фінансово залежними від державних субвенцій та дотацій та донорської допомоги [22].

Теперішня динаміка змін фінансової спроможності та незалежності громад, після реформи децентралізації в Україні, функції органів місцевого самоврядування, відносно формування і використання фінансових ресурсів для надання послуг для своїх громадян, негативна. Вимір та оцінка фінансової спроможності територіальних громад України у 2018-2021 роках, охоплювала 10 показників визначення змін місцевих бюджетів. Відповідно до цієї методології, рейтинг фінансової спроможності територіальних громад показав, що найбільш фінансово спроможними є великі громади, які об'єднались навколо обласних центрів. Цьому сприяло багато факторів, а саме, сприятливе

бізнес-середовище, розвинена інфраструктура та інституційне забезпечення, демографічна ситуація, наявність кваліфікованої робочої сили, достатньо джерел для поповнення фінансових ресурсів тощо [23].

В довоєнний період, самою фінансово спроможною була міська територіальна громада Києва, за нею йшли громади Дніпра, Львова, Запоріжжя та Одеси з найбільшими фінансовими ресурсами серед обласних центрів, вони щороку отримували максимальні бали (100 зі 100), посідали перші місця в рейтингу фінансової безпеки. Суттєво відставали від них громади Херсона, Чернівців. В період воєнних дій 2022 та 2023 років підвищили показники фінансової незалежності Тернопільська, Івано-Франківська та Чернігівська громади [21].

В умовах війни, доходи бюджетів територіальних громад зростають за рахунок зовнішніх запозичень та змін в податковій системі, де стабільно зростає роль місцевих податків. Протягом останніх трьох років середня частка місцевих податків у загальних доходах бюджетів громад становила 29%, іншими словами, третина доходів бюджетів формувалась за рахунок місцевих податків та зборів. Податкоспроможність бюджетів обласних центрів є однією з найсильніших в країні, вони практично не отримують дотацій від держави, вони навіть повертають до державного бюджету надлишок фінансування.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Таким чином, сьогодні, для забезпечення фінансової стабільності слабших громад, надлишок фінансових надходжень великих громад, потрібно використовувати для надання дотацій менш спроможним громадам, особливо тим, що постраждали від воєнної агресії. Частка бюджетів, що витрачається на капітальні видатки, є значною в усіх обласних центрах, в середньому чверть усіх коштів великі громади витрачають на капітальний розвиток. Також, обласні центри збільшили видатки на апарат управління, переважно це

пов'язане з об'єднаннями громад та новими обов'язками керівників різних структурних підрозділів при наданні адміністративних послуг. Однак, за останні роки, вартість адміністративних послуг, які надають місцеві влади, значно зростає, а їх якість залишається незадовільною і навіть погіршується, це означає, що місцеві бюджети використовуються неефективно.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В умовах побудови нової демократичної моделі публічного менеджменту, ці процеси можуть бути реалізовані тільки на основі децентралізація владних повноважень та ресурсів. Максимальна фінансова безпека не можлива без передачі влади, відповідальності та ресурсів від центрального рівня управління до місцевих адміністративних одиниць. Децентралізація сприяє більш ефективному управлінню фінансовими ресурсами територіальних громад, оскільки дозволяє приймати рішення на місцях та враховувати місцеві особливості та потреби. Основна мета децентралізації полягає в тому, щоб забезпечити більш ефективне управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, підвищити рівень відповідальності та врахування місцевих потреб у процесі прийняття рішень [23].

Процес передачі влади та фінансових повноважень з центрального уряду до місцевих органів влади включає виділення бюджетних коштів, розробку та виконання бюджетів на місцевому рівні, а також прийняття рішень щодо збирання та використання місцевих податків та зборів, що забезпечить створення фінансової автономії. Децентралізація надає місцевим органам влади більше самостійності у визначенні та реалізації своїх фінансових пріоритетів та стратегій розвитку. Саме децентралізація дозволяє місцевим громадам вибирати та фінансувати проекти та програми, що відповідають їх конкретним потребам та пріоритетам [24].

Розвиток децентралізаційних процесів збільшує ступінь відповідальності, створює умови для збільшення ініціативи місцевих влад, дозволяє місцевим громадам бути більш відповідальними перед своїми жителями за ефективне використання фінансових ресурсів та досягнення стратегічних цілей. Децентралізація сприяє стимулюванню конкуренції між місцевими органами

влади за фінансові ресурси та інвестиції, що приводить до підвищення ефективності управління та розвитку інноваційних підходів до вирішення проблем фінансової безпеки. Вона, також сприяє соціальній та економічній рівновазі, дозволяє краще враховувати місцеві особливості та потреби у процесі прийняття рішень [23].

Отже, децентралізація фінансових ресурсів має значний вплив на соціально-економічний розвиток та ефективність управління в місцевих громадах, сприяючи їх сталому розвитку та підвищенню ступеня фінансової безпеки. Важливим аспектом управління фінансовими ресурсами територіальних громад є залучення громадян до процесів прийняття рішень та контролю за витратами, такі дії влади сприяють підвищенню відкритості, прозорості та відповідальності управління [25].

Безпека фінансів територіальних громад залежить від ступеня їх фінансової підтримки через субвенції, гранти, кредити та інші види допомоги для забезпечення фінансової стійкості та розвитку. Ця підтримка може бути спрямована на реалізацію проектів з соціально-економічного розвитку, інфраструктурних заходів, програм підтримки малого та середнього бізнесу та інше. Субвенції та субсидії надаються з державного бюджету на покриття витрат громади на виконання певних функцій чи реалізацію проектів. Субвенції можуть бути спрямовані на соціальні програми, розвиток інфраструктури, освіти, охорону здоров'я та інші сфери [26].

Для цього державні інститути або міжнародні організації можуть виділяти громадам гранти для реалізації певних проектів або програм у різних сферах, таких як розвиток малого бізнесу, культура, охорона навколишнього середовища тощо, розвивати кредитні програми за пільговими умовами для реалізації інвестиційних проектів, розвитку підприємництва, інфраструктури, програми соціально-економічного розвитку, спрямовані на підвищення рівня життя громадян, створення нових робочих місць, розвиток соціальної інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу. Як показує зарубіжний досвід, ефективним інструментом є податкові пільги та пільгові

режими для підтримки певних галузей чи регіонів, привернення інвестицій [27].

В умовах воєнного стану, особливо важливими стають інфраструктурні проекти та програми, державне фінансування будівництва та реконструкції інфраструктурних об'єктів на постраждалих територіях, таких як дороги, мости, комунікації, водопостачання, каналізація, що може бути забезпечене за рахунок державних коштів. Ці інструменти можуть використовуватися окремо чи у поєднанні для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку громад та підтримки і реалізації їх потреб і інтересів. Державні органи мають здійснювати фінансовий аудит в територіальних громадах для перевірки використання фінансових ресурсів у відповідності до встановлених нормативів та правил. Це допомагає уникнути корупції, зловживань та інших фінансових недоліків, які можуть загрожувати фінансовій безпеці [28].

Сьогодні, вкрай потрібна ефективна система навчання управлінським фінансовим навичкам лідерів територіальних громад, потрібні принципово нові навчальні програми з фінансового управління, бюджетування, планування та аналізу, щоб підвищити їхню ефективність у використанні фінансових ресурсів. Навчання фінансовій грамотності керівництва територіальних громад є важливою складовою для підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та забезпечення стійкого розвитку. Також, потрібно проводити семінари, тренінги, вебінари, курси онлайн та офлайн, спрямовані на розуміння основ бюджетування, оподаткування, управління боргом та інші аспекти фінансового управління [29].

Потрібно проводити кампанії та заходи з метою поширення інформації про фінансові питання, формування фінансових навичок та підвищення фінансової грамотності серед населення, організовувати фінансові консультації, надавати доступ до фінансових консультантів та експертів для надання індивідуальної допомоги у розумінні та управлінні фінансами. Мають бути розроблені та розповсюджені підручники, брошури, відео та інші матеріали з фінансової грамотності для використання в освітніх закладах, наукових

установах, громадських організаціях та інших установах [28].

В умовах посилення воєнної агресії росії напрями вдосконалення системи державного управління фінансовою безпекою територіальних громад мають виходити з найважливіших пріоритетів у фінансуванні відновлення і розвитку територіальних громад, включаючи першочергові заходи у законодавчих та нормативних змінах. Перш за все, це стосується підвищення ступеня фінансової безпеки територіальних громад, з метою забезпечення більшої прозорості, ефективності та відповідності фінансових процесів міжнародним стандартам [21].

Процес змін у правовому полі фінансової безпеки громад може бути різним залежно від конкретних потреб та викликів, що виникають у суспільстві, але першочергово потрібні законодавчі зміни у сфері боротьби з корупцією. Уряд має прийняти нові закони або внести зміни до існуючих нормативно-правових актів, для посилення боротьби з корупцією, включаючи відновлення механізмів контролю за декларуванням майна посадовців, запровадження жорсткіших покарань за корупційні злочини та підвищення ефективності судової системи [27].

Потрібне введення нових законів та правил, що регулюють фінансовий моніторинг та протидію відмивання коштів, що дозволить ефективніше виявляти та запобігати незаконним фінансовим операціям в територіальних громадах. Важливо, щоб зміни до існуючих законодавчих норм, що стосуються бюджетного процесу, включали зміни у механізмах формування та виконання бюджетів місцевих громад, а також поліпшення системи контролю за використанням бюджетних коштів на територіальному рівні [24].

Мають відбутись зміни в податковому законодавстві, яке суттєво впливає на фінансову безпеку громад, змінити податкові ставки, поліпшити систему адміністрування податків, спростити територіальні податкові системи адміністрування та провести інші реформи. Потрібно прийняти нові законодавчі акти, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, захист прав власності та підприємницької діяльності, що може

позитивно впливати на фінансову безпеку територіальних громад [25].

Має бути створена система підтримки ефективних державних установ та органів, які відповідають за фінансову безпеку територіальних громад, з відповідними повноваженнями та ресурсами. Вона має включати розробку та впровадження систем захисту інформації про фінансові ресурси територіальних громад, включаючи заходи з протидії кіберзагрозам та зловживанням. Для забезпечення фінансової безпеки громад можна використовувати новітні інформаційні інструменти. Так, через автоматизацію підготовки та публікації фінансової звітності, яка є важливим інформаційним інструментом для оцінки фінансового стану громад, що включає звіти про доходи та витрати, бюджетні звіти, звіти про виконання програм і проектів можна досягти більшого ступеня фінансової безпеки [30].

Потрібне використання спеціальних систем та програм для збору, аналізу та моніторингу фінансової інформації про рух коштів у громаді, це дозволяє виявляти незвичайні фінансові операції, підозрілі транзакції та інші ознаки фінансових ризиків. Впровадження спеціалізованих програм для обліку, аналізу та управління фінансовими ресурсами громади можуть включати модулі для обліку бюджету, контролю за витратами, планування доходів та витрат, а також звітності. Громади мають створити інформаційні портали та веб-ресурси, спеціалізовані веб-платформ для публікації фінансової інформації, звітності, аналітичних матеріалів та інших даних, що стосуються фінансів громади. Це сприяє підвищенню прозорості та доступності інформації для громадян та зацікавлених сторін [29].

Впровадження електронних систем для обробки та обміну фінансовою документацією, забезпечення безпеки та конфіденційності даних, автоматизації процесів управління фінансами. В цьому напрямі потрібні громадські консультації та зворотній зв'язок, залучення громадськості до процесу прийняття рішень у сфері фінансів, проведення громадських обговорень, опитувань та консультацій з питань бюджету, розподілу фінансових ресурсів та інших фінансових питань. Ці інформаційні інструменти допомагають громадам

забезпечувати прозорість, ефективність та контроль над своєю фінансовою діяльністю, що сприяє підвищенню фінансової безпеки та сталому розвитку.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, розробка ефективних систем контролю та моніторингу за використанням фінансових ресурсів, виявлення та запобігання корупції, зловживанням та іншими ризиками. Штучний інтелект (ШІ) та аналітика даних для аналізу великих обсягів фінансових даних може допомогти виявити тенденції, ризики та незвичайні патерни, які можуть вказувати на потенційні загрози фінансовій безпеці громад. Використання технології блокчейн для створення децентралізованих систем обліку та звітності може забезпечити високий рівень надійності та непорушності фінансової інформації, аналіз великих обсягів даних (біг дата), також дозволяє виявити складні зв'язки та патерни в фінансовій діяльності, що можуть бути важливими для ідентифікації ризиків та потенційних загроз.

ВИСНОВКИ

Аналіз проведений в кваліфікаційній роботі дав можливість зробити висновки, що забезпечення надійного захисту фінансової інформації від кібератак та незаконного доступу є критично важливим для забезпечення фінансової безпеки громад. Для цього потрібні мобільні додатки та онлайн-платформи, що здійснюють моніторинг та управління фінансами громад, які сприятимуть підвищенню доступності та прозорості фінансової інформації. Важливим є використання інтерактивних картографічних систем для візуалізації географічного розподілу фінансових ресурсів та витрат може допомогти в ідентифікації регіонів з високими ризиками та потребами.

Мають бути сформовані громадські онлайн-платформи та форуму для громадського обговорення фінансових питань та обміну інформацією, що буде сприяти залученню громадськості до процесу моніторингу фінансової безпеки. Ці нові інструменти використовуються для забезпечення більш ефективного та прозорого моніторингу фінансової безпеки громад, що сприяє підвищенню рівня захищеності фінансових ресурсів та запобіганню фінансовим ризикам.

Потрібна ефективна система підвищення кваліфікації персоналу, через організацію тренінгів, семінарів та інших навчальних заходів для працівників державних органів, які відповідають за фінансову безпеку, з метою підвищення їхньої кваліфікації та професійних знань. Громада має стимулювати розвиток партнерства з громадськістю, шляхом залучення громадськості до процесу контролю та моніторингу фінансових ресурсів територіальних громад, створення механізмів громадського нагляду та участі в управлінні фінансами.

Залучення громадськості до підтримки фінансової безпеки громад важливо для підвищення її ефективності та широкого розповсюдження серед населення. Організація інформаційних кампаній та освітніх заходів з метою усвідомлення громадськості щодо важливості фінансової безпеки, її основних принципів та практичних способів захисту.

Має бути налагоджена співпраця з громадськими організаціями,

неприбутковими організаціями та іншими цільовими групами для спільного проведення проектів та заходів з підвищення фінансової грамотності та свідомості, розроблені інноваційні інструменти громадського контролю, створені механізми та інструменти для активної участі громадян у моніторингу фінансових процесів та виявленні незаконних або неправомірних дій. В громадах потрібно створити громадські дорадчі органи, сформувавши громадські ради або комітети, які б включали представників громадськості та фахівців з фінансів для участі у прийнятті рішень та розробці стратегій щодо фінансової безпеки.

Керівництву громад потрібно більш ефективно використовувати інтернет-платформи та соціальні медіа, через створення спеціалізованих веб-сайтів, форумів та соціальних медіа-сторінок для обміну інформацією, досвідом та підтримкою в галузі фінансової безпеки. Це може допомогти активізувати участь громадськості у підтримці та забезпеченні фінансової безпеки громад, що сприяє підвищенню ефективності та стійкості фінансової системи. В цілому усі дії мають бути спрямовані на створення ефективної та стабільної системи державного управління, яка забезпечує фінансову безпеку територіальних громад та сприяє їх сталому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: монографія. К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2009. 608 с. 307.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Данчевська І.Р., Ковалюк О.М. Ефективність державного фінансового контролю місцевих бюджетів // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 18. URL: <http://global-national.in.ua/issue-18-2017>.
5. Данчевська І.Р., Ковалюк О.М. Зарубіжний досвід державного фінансового контролю місцевих бюджетів та шляхи його покращення в Україні // economy and society: modern foundation for human development. Leipzig university. 2016. С. 176-178.
6. Дікань Л. В., Синюга Н.В. Фінансово-господарський контроль: навч. посібник. Харків.: ХНЕУ, 2011, 430 с.
7. Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційний переклад. // ETS No. 122, Місцеве самоврядування, 1985 р. – С. 246–257 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int>.
8. Жовніренко О. В. Методичні положення по оцінці ефективності внутрішнього фінансового контролю/ Scientific World. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer20/205.htm>.
9. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник / Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». Львів 2005. 714 с.
10. Карпінський Б.А., Грицюк І.В. Фінансовий контроль за формуванням та використанням коштів місцевих бюджетів у процесі підвищення їх фінансової самостійності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vldfa/2010_18.

11. Кінащук Л. Л. Аудиторська діяльність в системі фінансового контролю: організаційно-правові засади, Київ 2015, с. 70
12. Клець Л. Є. Державний фінансовий контроль бюджетних установ в Україні. URL: www.dspace.nbuv.gov.ua.
13. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: Преса України, 1997.
14. Корень Н.В. Концептуальні засади формування системи державного фінансового контролю в умовах економічних реформ // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 8. С. 21-25.
15. Косінов С. А. Контроль у демократичній державі : монографія / С. А. Косінов. – Х. : Право, 2015. – 360 с.
16. Кузькін Є. Ю., Котляревський Я. В., Шишко О. В Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання // Фінанси України. – 2015. - № 12. – С. – 63-72.
17. Кухар І. Р. Контроль використання коштів місцевих бюджетів України // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. Львів, 2013. Вип. 23.1 С. 331-334.
18. Мних Є. М., Никонович М.О., Барабаш Н.С та ін Державний фінансовий контроль: методологія і організація: монографія /за ред. Є.В. Мниха. Київ: КНЕУ, 2009. С 41.
19. Музика-Стефанчук О. Публічний фінансовий контроль: проблеми вітчизняної, закордонної та міжнародної термінології / О. Музика-Стефанчук // Публічне право № 1 (13), 2014. – С. 84-89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64)
20. Наказ Міністерства фінансів України від 19.04.2019 №160 «Про затвердження форми Звіту про стан організації та здійснення внутрішнього контролю у розрізі елементів внутрішнього контролю».
21. Основи державного незалежного професійного та внутрішнього аудиту: підручник / за ред. Проф. Немченко В.В., Редько О.Ю. Київ: Центр

навчальної літератури, 2012. 540 с.

22. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.

23. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

24. Офіційний сайт Житомирської міської об'єднаної територіальної громади / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zt-rada.gov.ua/?3398\[0\]=9223](http://zt-rada.gov.ua/?3398[0]=9223)

25. Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/promova-ministra-finansiv-natalii-iaresko-na-zasidanni-uriadu-shchodovykonannia-derzhavnoho-biudzhetu-za-rik?category=bjudzheth>

26. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

27. Пожар Т. О. Концепція побудови структури органів державного фінансового контролю на засадах новітнього державного врядування Економіка і управління. 2012. № 2(9). С. 42–46.

28. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 року № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

29. Про державну фіскальну службу: Постанова КМУ від 21.05.2014 № 236 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>

30. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05. 02. 2015 № 157-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

31. Про затвердження Змін до Порядку оформлення Держаудитслужбою та її міжрегіональними територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ Державної Аудиторської служби від 18.07.2017 № 152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1001-17>

32. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови

Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001: Кабінет Міністрів України – Постанова від 12 грудня 2018 р. № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF>

33. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету міністрів України №3 від 3.02.2016 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/43-2016>.

34. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 07.08.2011 № 3610-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

35. Ткачук І. Г. Державні фінанси: підручник. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 510 с.

36. Фінансовий аудит об'єднаних територіальних громад – ключові проблеми та шляхи їх вирішення. – Аналітичний звіт. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/520/12.2019_2.pdf

37. Шашкевич О.Л. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: Монографія / за ред. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. 376 с. С.100–121.

38. Шевченко Н.В. Механізм оцінки ефективності державного контролю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Суми, 2011. 21с.

39. Щур Р.І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні / Р.І. Щур // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України, № 1, 2019 – С. 295-307.

40. de Koning R. PIFC (Public Internal Financial Control) / R. P.J. De Koning. – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pifc.eu/wp-content/uploads/2017/11/PifcEbook-EN.pdf>

41. Ladner A. Switzerland: reforming small autonomous municipalities // Comparing local governance: trends and developments / A. Ladner –Edited by B.Denters and L.E. Rose.–Palgrave Macmillan, 2005.– P. 139-154.